

TOIMITUKSELTA
FRÅN REDAKTIONEN

Voiko vertaisarviointi hyödyttää sekä kirjoittajaa että arvioijaa?

OUTI LEHTIPUU

Vertaisarviointi on jo pitkään ollut tieteellisessä julkaisemisessa itsestäänselvyys. Myös *Teologinen Aikakauskirja* on sitoutunut Tieteellisten seurain valtuuskunnan vertaisarviointikäytäntöön, joka edellyttää kahden, toimituksesta riippumattoman asiantuntijan suorittamaa ennakoarviointia. Arvion läpäisseet artikkelit tunnistaa niiden yhteydessä julkaistusta vertaisarviointitunnuksesta. Tutkijoille vertaisarvioidut julkaisut ovat tärkeitä meriittejä. Niillä on myös keskeinen rooli opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmallissa, joka vaikuttaa suoraan yliopistojen rahoitukseen.

Vertaisarvioinnin tarkoituksena on julkaistujen artikkelien laadun varmistaminen. Kansainvälisesti käytäntö on vakiintunut vuosikymmeniä sitten, Suomessa hieman hitaammin. *Teologinen Aikakauskirja* otti vertaisarvioinnin käyttöön vuonna 1997, ja vuodesta 2019 lähtien jokainen artikkeli on lähetetty kahdelle arvioijalle. Kahden arvioijan käyttö on ollut tärkeää erityisesti poikkitieteellisissä artikkeleissa. Pyrimmekin valitsemaan asiantuntijat niin, että he edustavat erilaisia näkökulmia, usein myös eri tieteenaloja. Monet arvioijat ovat koulutukseltaan muita kuin teologeja tai uskonnontutkijoita.

Vertaisarvio voidaan toteuttaa monella tapaa. *Teologisessa Aikakauskirjassa* on alusta pitäen käytetty niin kutsuttua kaksoissokkoarviointia (double-blind review), jossa kumpikaan osapuoli ei tiedä toisensa henkilöllisyyttä. Kaksoissokkoarvion etuna on pidetty puolueettomuutta. Anonymiteetin säilyttämiseksi kirjoittajia pyydetään poistamaan käsikirjoituksesta kaikki sellaiset viitteet, jotka voisivat paljastaa heidän henkilöllisyytensä. Esimerkiksi omaan aiempaan tutkimukseen voi viitata kolmannessa persoonassa. Dokumentista on tärkeää poistaa myös tekstinkäsittelyohjelman lisäämät tekijätiedot.

Pienen kielialueen erityisaloilla anonymiteetin säilyminen ei ole aina helppoa. Sekä kirjoittaja että arvioija saattavat tunnistaa toisensa – tai ainakin he voivat kuvitella tunnistavansa toisensa. Kahden arvioijan käytäntö ja lähitieteenalojen asiantuntijoiden käyttö takaavat sen, että kirjoittajan

anonymiteetti säilyy aiempaa paremmin. Lisäksi toimitus pyytää kirjoittajaa nimeämään ne henkilöt, jotka voivat tunnistaa arvioitavan tekstin kirjoittajan. Näin estetään se, että esimerkiksi ohjaaja päätyy arvioimaan ohjattavansa tekstiä.

Vaikka kaksoissokkoarviointi on nykyään vakiintunut käytäntö, sitä on myös kritisoitu. Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat yhä keskeisempiä tieteen tekemisen ihanteita, joihin nimettömän arvioijan käytö ei kunnolla sovi. Huolellisesti laaditusta arviointilausunnosta voisi olla laajempaa hyötyä, mikäli lausunnon näkisivät muutkin kuin kirjoittaja ja lehden toimitus. Nykykäytännössä myös arvioijan toisinaan paljonkin aikaa vievä työ jää näkymättömäksi eikä saa sille kuuluvaa arvostusta.

Vaihtoehtoisesti vertaisarvio voidaan toteuttaa avoimesti. Avoimuudessa on erilaisia asteita: jotkut tiedelehdet paljastavat arvioijan nimen ainoastaan artikkelin kirjoittajalle, toiset julkaisevat tiedon lehdessä kaikkien nähtäväksi. On myös mahdollista julkaista arviointilausunnot, mikä avaa arviointiprosessia lukijoille. Joissakin verkkolehdistä vertaisarviointilausunto ja artikkelin korjaamaton versio julkaistaan yhdessä lopullisen version kanssa. Tavoitteena on paitsi arvioinnin avoimuus ja läpinäkyvyys, myös arvioijan työn näkyväksi tekeminen.

Avoin arviointi ei sekään ole ongelmaton. Omalla nimellä varustetut arviot ovat helposti ympäripyöreämpiä, jolloin niistä on vähemmän hyötyä sekä kirjoittajalle että toimitukselle. Tämä johtuu siitä, että monet arvioijat haluavat välttää konflikteja tai ylipäättään tilannetta, jossa he joutuvat keskustelemaan laatimastaan arviosta ja perustelemaan kenties yksityiskohtaisestikin käyttämiään sanamuotoja, minkä pelätään vievän kohtuuttomasti aikaa. Julkaistavaksi tarkoitetun lausunnon laatiminen on usein työläämpää kuin kirjoittajalle henkilökohtaisesti suunnattu arvio.

Joissakin lehdissä avoin arviointi on toteutettu joukkoistettuna. Tämä tarkoittaa sitä, että kahden nimetyn arvioijan sijaan vertaisarviointiin voi osallistua kuka tahansa oman asiantuntemuksensa pohjalta. Tämän mallin etuna arvioijan kannalta on sen keveys, kun arviointivastuu on jaettu. Toisaalta käytäntöä kokeilleiden kokemus on ollut se, että arvioijia on vaikea sitouttaa systeemiin. Käytännössä joukkoistetussa arviossakin täytyy nimetä joku vastuulliseksi arvioijaksi, joka myös huolehtii, että arvio on riittävän kattava.

Toteutettiinpa vertaisarvio millä tavalla tahansa, hyvän lausunnon elementit ovat samat. Vertaisarvion tärkein tehtävä on auttaa kirjoittajaa parantamaan käsikirjoitustaan. Mikäli tarjotun tekstin kysymyksenasettelussa, lähdeaineistossa, tutkimusmenetelmissä, teoreettisessa viitekehyksessä tai käytetyssä tutkimuskirjallisuudessa on puutteita, on tärkeä tuoda tämä esille. Yhtä tärkeää on tuoda huomiot esiin rakentavasti ja perustellusti. Vertaisarvioinnin tehtävänä ei ole yhdenmukaistaa tutkimusta, sillä erilaiset kirjoittamistyyli ja tulosten moniäänisyys kuuluvat tieteen tekemiseen. Vertaisarvioilla on korvaamaton rooli julkaisuprosessissa, mutta on hyvä muistaa, että lopullista julkaisemispäätöstä ei tee lausunnonantaja vaan toimitus.

Vertaisarvioinnin kannalta aivan olennainen kysymys on se, mistä kullekin artikkelille saadaan kaksi asiantuntevaa arvioijaa. Asiantuntija-arvioijana toimiminen on tieteellinen meriitti, mutta lausunnon kirjoittaminen on työlästä eikä pienillä tiedejulkaisuilla ole varaa maksaa siitä palkkiota. Tarjotusta arviointitehtävästä kieltäytyminen on ymmärrettävää kaikkien muiden työkiireiden keskellä. Lehden toimituksen näkökulmasta on suurenmoista, että vuosittain kymmenet alansa parhaat asiantuntijat ovat valmiita antamaan aikaansa ja asiantuntemustaan tiedeyhteisön hyväksi kirjoittamalla arvioita ja näin auttamalla kirjoittajaa kehittämään omaa argumenttiaan. Tahdonkin lausua lämpimät kiitokset kaikille *Teologisen Aikakauskirjan* vertaisarvioijina toimineille! Toimitus on kiinnostunut kaikista ideoista, joiden avulla vertaisarviointia voidaan kehittää entistä arvostetummaksi tehtäväksi.

- Miten sinä kehittäisit vertaisarviointia? Lähetä ideasi: toimitus@tatt.fi